Bavinck heeft zich in die jaren niet van een mooien kant doen kennen?

Want dat is feitelijk de kwintessens.

Van dien tijd af hebben sommigen aan de eerlijkheid en de oprechtheid van Bavinck getwijfeld of zich daaromtrent nog krasser uitgelaten.

Ik heb alles zoo onbevangen mogelijk onderzocht.

De zwakheden van Bavinck heb ik niet bemanteld.

Maar ik mocht ook de vrucht van mijn onderzoek niet verbergen: het karakter van Bavinck blijft ook in dien tijd ongerept. Zijn eerlijkheid en oprechtheid zijn boven alle verdenking verheven.

Dat ik daarmee anderen in het ongelijk moest stellen, was niet te ontgaan.

Als Ds Bos Bavinck van leugen beschuldigt en ik toon met de stukken aan, dat hij zich vergist, dan mag mij dat toch niet euvel geduid?

Het gaat er bij een biografie toch niet om vóór alle dingen personen, al zijn ze zelfs gestorven, te ontzien?

Het gaat toch om de waarheid?

Ik zou volgens Prof. Bouwman een blaam gelegd hebben op verschillende mannen, die actief deelgenomen hebben aan den kerkelijken strijd.

Ik hoop, dat hij dit onjuiste oordeel zal herzien. Wat men Bavinck ten laste legt, heb ik niemand ten laste gelegd. Ik heb niemands karakter aangetast.

Als ik b.v. konstateer, dat iemand „gedraaid" is, dan houdt dat toch zeker geen beleediging in. Wie draaide er al niet in het tijdperk, waarover het hier gaat?

Hoe Prof. Bouwman in dit verband Prof. Lindeboom kon noemen, is mij vooral een raadsel.

Ik heb niets ten ongunste van dezen emeritushoogleeraar gezegd.

Hij is gelukkig nog in leven, maar dit verhindert mij niet het hier eens te verklaren, dat, men mag het met hem eens zijn of niet, hij zich steeds als een mooi karakter heeft geopenbaard. Man uit één stuk kwam hij steeds open voor zijn overtuiging uit, maar van bitterheid tegen eenig persoon, met wien hij in strijd is geweest, merkte men niets.

Aangaande Prof. Noordtzij verklaarde ik, dat hij boven alles politicus was. Maar geven zijn warmste vrienden niet eenzelfde getuigenis? Ik heb er eigenlijk nog nóóit één ontmoet, die anders oordeelde. Daaruit volgt vanzelf, dat met deze teekening hoogenaamd geen smet op zijn naam werd geworpen. Geldt hetzelfde niet van een man als stadhouder Willem III? Nog werd over hem geen bevredigende biografie geschreven, omdat men op de eene ondoorgrondelijkheid na de andere stuitte. En toch eeren we hem als een onzer uitnemendste Oranjevorsten. Zulke naturen zijn echter voor hen, die er mee in aanraking komen, niet zelden een rebus. Daarom heeft Bavinck zich in Noordtzij gedurig vergist. Want Bavinck was heelemaal geen politicus. Noordtzij kon beter Bavinck, dan Bavinck Noordtzij verstaan. Men leze Bavinck's brochure: Blijven of heengaan? er nog maar eens op na.

Heb ik over thans nog levende personen in mijn biografie de uiterste soberheid betracht, over hen, die overleden, kon ik openhartiger zijn. Maar gij rekent dan niet met de nabestaanden, heeft men opgemerkt. Ik antwoord daarop: het mag een biograaf nooit worden opgelegd na te vorschen of er van personen, die hij noemt, nog nabestaanden zijn. Waar zou dan het einde wezen? En zelfs al wist hij van het bestaan dier nabestaanden af, dan mag hij om hunnentwil niet blijven zwijgen. Zeg eens, dat een der overledenen in de opleidingskwestie een min nobele rol had gespeeld. Ik geloof niet, dat ik, als het ter verklaring van Bavinck's houding dienen kon, dit terwille van de nabestaanden had mogen verdonkeremanen. Gelukkig stond ik voor zulk een moeilijkheid niet. De personen, die toen tegenover elkander stonden, voerden den strijd met gebreken. Maar een schandvlek rust er op niemands nagedachtenis. Ook in mijn biografie kwam deze zienswijze uit.

Kritiek kan zeer zeker nabestaanden even onprettig aandoen. Toch zet men zich, als men verstandig is, daar spoedig overheen. Men zal er zich immers wel voor wachten te meenen, dat een rechtvaardige, wiens naam in zegening is, nooit eens een feil beging.

Trouwens, kritiek op hen, die nog in den strijd staan, kan verwanten en vrienden ook wel een onbehaaglijk gevoel geven. Laat men haar daarom achterwege? Als Prof. Bouwman het vonnis doet hooren: „oppervlakkig en eenzijdig" klinkt dat ook niet bepaald liefelijk.

Maar wanneer anderen zich dat mochten aantrekken, zou de persoon in kwestie het best doen met hen te troosten.

In dit geval is de troost nog al voor het grijpen.

Hij kan er hen opmerkzaam op maken: onze hooggeachte Dr Bouwman beweert dat wel, maar bewijst het niet.

Dat is de zwakke plek in het artikel van Prof. Bouwman, alsook in een vorige recensie.

Als het op bewijzen aankomt, speelt hij wel eenigermate de sfinx.

En dat mag niet.

Ongetwijfeld is Dr Bouwman een man van gezag. Maar beweringen zonder bewijzen willen er heden ten dage — en niet ten onrechte — ook van gezaghebbende personen niet meer in.

Belieft u een staaltje van mijn oppervlakkigheid?

Dr Bouwman schrijft van mij: „Hij ziet zelfs geen verband tusschen den datum van 3 Januari, toen „Bavinck op eenmaal een rapport inzake Eenheid van Opleiding als uit de lucht op de curatorentafel (liet) vallen", en het feestdiner van Dr Kuyper bij gelegenheid van het huwelijk van zijn zoon Abraham, op 5 Maart 1899."

Laat ik in deze eerlijk mijn betrekkelijke onwetendheid bekennen.

Een beetje verband tusschen beide feiten zie ik wel, ik liet dit ook doorschemeren, maar eenig geheimzinnig verband, voor de levensgeschiedenis van Bavinck van bijzonderen invloed, zoodat daarop dieper moest worden ingegaan, ontdekte ik niet.

Dit moge Dr Bouwman blijkens zijn „zelfs" verregaand oppervlakkig lijken, maar zoo staat de zaak nu eenmaal.

Doch nu rust ook op Dr Bouwman de plicht dit belangrijke verband aan te wijzen. Helaas deed hij dat niet. Het mag alsnog van hem worden verwacht. Als geschoold historicus zal hij hier natuurlijk niet aankomen met een: ik heb hooren zeggen, maar met een welgestaafd, gedocumenteerd bewijs.

Wilt gij nu eens mijn eenzijdigheid zien aangetoond?

Daaromtrent zegt Dr Bouwman o.m.: „Hij heeft niet genoegzaam onderzoek ingesteld bij hen, die dit stuk der historie zelf hebben meegemaakt, die weten, niet alleen wat er in geschriften en vergaderingen is verhandeld, maar ook wat er achter de coulissen is afgespeeld."

Ik mag hieruit misschien wel het compliment afleiden, dat ik in het raadplegen van geschriften en van de acta der vergaderingen althans niet eenzijdig ben te werk gegaan?

't Zit hem dan in die ongelukkige coulissen.

Prof. Bouwman beweert niet, dat ik daarachter geen kijkje genomen heb. Dat heb ik wel gedaan. Ik ben echter om objectief te blijven tot deze slotsom gekomen: ik maak daarvan voor mijn biografie geen gebruik, tenzij ik schriftelijke verklaringen heb. Want wat er verteld wordt, is vaak zóó tegenstrijdig, dat men er niets mee uitrichten kan.

In een netelige kwestie als deze, waarin de hartstochten zelfs nu nog niet tot rust zijn gekomen, meende ik niet anders te mogen handelen.

Toen ik dan ook na de verschijning van het eerste stuk mijner biografie van Prof. Bouwman de vriendelijke uitnoodiging ontving om eens naar Kampen te komen om met hem over Bavinck te praten, voelde ik er eerst wel wat voor, maar ik moest mij wegens drukke werkzaamheden verontschuldigen en verzocht tevens om schriftelijke inlichtingen in deze zaak.

Ik mocht ze echter niet ontvangen, waarvan ik Prof. Bouwman allerminst een verwijt maak.

Doch hoe langer ik er over nadacht, hoe vaster mijn besluit werd: alleen schriftelijke inlichtingen mogen hier dienen, zoodat ik het ten allen tijde zwart op wit kan toonen.

Enkele maanden daarna moest ik naar het Noorden. Onderweg stapte ik uit om te Kampen eenige bezoeken af te leggen en met het besliste voornemen ook bij Dr Bouwman even aan te gaan, teneinde te beproeven schriftelijke documenten machtig te worden.

Evenwel ontmoette ik Dr Bouwman in het station te Zwolle. Zijn reis ging juist in andere richting. Ik deelde hem mijn plan mede. Op mijn vraag of hij mij misschien correspondentie van Bavinck kon afstaan, antwoordde hij, dat hij zelden met hem gecorrespondeerd had, omdat hij hem telkens sprak. Dit was vanzelf een afdoende reden. Maar op mijn verzoek om dat, waarover hij mij spreken wilde, in 't kort mij te schrijven, gaf hij ten bescheid, dat hij dit niet doen kon.

Wel deelde hij mij inderhaast mee, hoe hij over Bavinck in dat tijdperk dacht.

En als Dr Bouwman, wat hij mij toen zei, eens wilde publiceeren — hij heeft mij wel niet den eisch van geheimhouding gesteld, maar ik maak liever uit mijzelf dat particuliere gesprek niet openbaar, Prof. Bouwman is daarvoor het meest gerechtigd — dan zou ieder mij toegeven, dat ik terecht aan de voorwaarde van schriftelijke inlichting vasthield.

Het gaat hier niet om vertrouwen of wantrouwen. Volstrekt niet. Maar om zooveel mogelijk naar objectiviteit te staan.

Ik moest met het oog op eventueele geschillen mij van te voren reeds kunnen rechtvaardigen: Dr Bouwman schreef mij dit of dat.

Ik wilde bij mijn biografie door niemand gesoufleerd worden.

Zelfs den schijn mijden, als had ik iemand tot spreekbuis willen dienen.

Van het begin tot het einde streefde ik naar een zelfstandig oordeel.

En als nu Dr Bouwman in „De Bazuin" de noodzakelijkheid uitspreekt, dat ook van andere zijde een belichting van de historie 1899—1902 wordt gegeven, komt dat mijn verlangen naar schriftelijke inlichtingen geheel in het gevlei.

Zoo'n boek zou mij zeer welkom zijn.

Laat, wat achter de coulissen schuilt, maar eens zichtbaar worden.

Dat kan werkelijk geen kwaad.

Van doofpotterij heb ik een afkeer.

Wat openbaar maakt is licht.

Misschien dat op die manier het oude zeer, dat nog altijd in onze kerken steekt, kon worden genezen.

En wie ons van dat oude zeer kon afhelpen, al zou de operatie ook wat pijn veroorzaken, zou de hulde verdienen van ons Gereformeerd kerkelijk Nederland.

Ik hoop, dat Dr Bouwman zich daar eens voor zal spannen.

Niet oppervlakkig.

Niet eenzijdig.

Maar zóó, dat iedereen bekent: nu weten we het.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Onze houding tegenover de vredesbeweging.

Nog altijd ben ik een antwoord schuldig aan den heer v. O., die in een ingezonden stuk in dit blad, enkele vragen stelde omtrent onze houding tegenover het pacificisme. Over de eerste vraag, n.l. waarom wij ons afkeerig hielden van het internationaal vakcongres voor den vrede, behoef ik niet lang te spreken. Het congres zelf heeft bewezen, dat samenwerking onzerzijds niet mogelijk was, en bij zulke scherp-contrastreerende grondbeginselen loopt gemeenschappelijke actie spaak en is vruchteloos. De tweede vraag in hoeverre de gehoorzaamheid aan de overheid, inzake den krijgsdienst, zich uitstrekt, is niet gemakkelijk te beantwoorden, daar zij ten nauwste samenhangt met deze quaestie, wanneer een oorlog al of niet geoorloofd is. Niemand zal toch durven beweren, dat alle gevoerde krijgen rechtmatige oorlogen waren, en zelfs zijn de meeste uit onheilige beweegredenen en door en door zondige motieven voortgekomen. De mogelijkheid is daarom niet denkbeeldig, dat een oorlog zoo evident tegen Gods Woord ingaat, dat een christen daaraan niet mag meedoen, en deswege kan m. i. alle dienstweigering niet als een revolutionair verzet worden veroordeeld. Wanneer b.v. een anti-christelijke overheid een religie-krijg zou voeren, en haren soldaten gebood mede te werken tot het vervolgen en het onderdrukken van de belijders van Christus, zou naar mijn meening ieder christen geroepen zijn Gode meer te gehoorzamen dan den menschen, en aan een dergelijke regeering de gehoorzaamheid op te zeggen. Het standpunt van den absoluten staat, die door iederen onderdaan blindelings moet gevolgd worden, kan ik niet aanvaarden, al erken ik gaarne, dat deze vrijheid der burgers hare moeilijkheden en gevaren met zich mede brengt.

Echter, — het is in de meeste gevallen bijna onmogelijk met absolute zekerheid uit te maken, of een oorlog in volstrekten zin een misbruik, dan wel een goed gebruik van de wapenen is. Sommigen achten alleen een defensieven krijg geoorloofd, en anderen meenen, dat de regeering ook tot een offensieven oorlog mag overgaan; de een beweert, dat er dan alleen recht tot oorlog is, als de vijand ons land aanvalt, en een ander is van oordeel, dat de eene staat ook een ander verdrukt volk mag te hulp komen om het onrecht in zijn loop te stuiten, — doch hoe men oordeele, de groote vraag is wie het al of niet-rechtmatige zal vaststellen, en of deze waardschatting aan den enkeling mag worden overgelaten. Het is m. i. uiterst moeilijk met wiskunstige preciesheid te beslissen of een oorlog een offensief dan wel een defensief karakter draagt. Wij kunnen ons wel als rechters opwerpen, en ons veto over de oorlogvoerende volkeren uitspreken; wij kunnen in deze tijden wel met allerlei beschuldigingen van imperialisme en expansiezucht een vonnis vellen, maar we hebben in dezen toch eenige bescheidenheid in acht te nemen, en te bedenken, dat wij niet achter en boven de dingen staan. Bovendien is er, bij zooveel historische verwikkelingen en processen, bij zooveel banden, waarmede het heden aan het verleden vast zit, geen oorlog, die op zichzelf staat, en ligt er groote waarheid in de bewering, dat tegenwoordig in iederen krijg een overwegend offensief element ligt. Eindelijk zal het voor een leek al zeer bezwaarlijk zijn het karakter van den oorlog te bepalen, en de overheid, die voor de veiligheid van het land heeft te waken, kan die beoordeeling niet aan den enkeling overlaten. Indien zij het resultaat van de meeningen harer onderdanen zou afwachten, zou in dien tijd de vijand het land hebben platgetreden, en zij zich schuldig maken aan ernstige en zondige verzaking van haar plicht.

Daarom is ons in het be- en veroordeelen voorzichtigheid geboden, en zullen we ons wachten voor allerlei krachttermen, die tegenwoordig veel opgeld doen. Ieder der strijdende volken gelooft voor zijn levensbelang te worstelen, en wanneer ons vaderland, wat God verhoede, in den oorlog zou gewikkeld worden, zal niemand onze regeering van imperialistische doeleinden beschuldigen. Het zou dan gaan om de hoogste goederen van ons volk, om zijn vrijheid en eer, om zijn nationaal leven en de rechten zijner burgers, en wie in dat geval de overheid de gehoorzaamheid weigerde, zou mede debet staan aan den doodslag

van ons volksleven. De anti-militairist mag niet vergeten, dat hij allereerst een roeping heeft tegenover zijn naaste, d. i. dengene, die door God naast hem gesteld is, en wanneer hij werkeloos toelaat, dat dien naaste, zijn volk, zijn medeburgers, zijn vrouw en kinderen onrecht en geweld wordt aangedaan, brengt hij de ware liefde niet in praktijk.

Doch heeft de Overheid in het geheel niet te rekenen met degenen, die gemoedsbezwaren hebben om in den krijg te dienen? Moeten wij die stem der conscientie hardhandig het zwijgen opleggen? Hebben die getuigenissen geen waarde? Doet de regeering goed alle principieele anti-militairisten met gevangenisstraf of andere straffen te treffen? M. i. niet. Naar mijn meening dwaalt hun conscientie, maar de overheid heeft, (zooals reeds onze vaderen leerden), ook die dwalende conscientie zooveel mogelijk te eerbiedigen. Zij moet allen conscientiedwang vermijden, gelijk Dr Kuyper in „Ons Program" uitvoerig heeft uiteengezet. De conscientie is, zoo zegt hij, „het schild der menschelijke persoonlijkheid, de bron van het nationaal geluk. En nu weten we zeer goed, dat in onze zondige toestanden ook ten opzichte dier conscientie twee verkeerdheden kunnen voorkomen: 1o. dat men zijn conscientie misbruikt als huichelachtig voorwendsel, en 2o. dat de conscientie dwaalt in wat ze wil. En we begrijpen dan ook uitnemend, dat de overheid o zoo gaarne van die omstandigheid gebruik zou maken om ook dat laatste bolwerk, dat haar dusver weerstond, te overrompelen, door ons diets te maken, dat te zwichten voor een zoo onzekere conscientie, haar eere te na komt. Maar al geven we het bestaan dezer moeilijkheid volkomen toe, dan aarzelen we toch nog geen oogenblik, om liever nodeloos tienmaal voor een verkeerde conscientie uit den weg te gaan, dan ook slechts een enkele maal een goede conscientie te onderdrukken. Tienmaal beter een staat, waarin enkele zonderlingen een tijdlang door misbruik van de conscientievrijheid zichzelf belachtelijk kunnen maken, dan zulk een, waarin men, om deze excentriciteiten te voorkomen de conscientie zelve dorst aanranden. En daarom staat het bij ons bovenaan, als heilige, als onomstootelijke regel: zoodra een onderdaan zich op zijn conscientie beroept, wijke de Overheid uit eerbied voor het heilige terug. Dan dwinge ze nooit. Noch tot de eedesaflegging. Noch tot den krijgsdienst. Noch tot schoolbezoek. Noch tot vaccinatie, of wat dies meer zij. Want in trouwe, als het op een strijd van het vaderland voor zijn vrijheid aankomt, zal uw onafhankelijkheid tienmaal beter beveiligd zijn door een krachtig conscientieleven in de natie, dan door een honderd Mennonieten meer in het gelid."

Welke houding heeft nu een christen tegenover den oorlog in te nemen. Het anti-militairisme vindt geen steun in de Schrift, maar wordt daarmede door ons de oorlog verheerlijkt? Behooren wij, als we tot deze conclusie komen, tot hen, die in geestdriftige bewoordingen den krijg prediken, en er over juichen, wanneer een volk in den strijd zijn moed en kracht kan openbaren? Het spreekt wel vanzelf, dat een christen aan die verheerlijking niet mag meedoen, en alle krachten heeft in te spannen den oorlog te bestrijden. Al heeft de overheid in den uitersten nood het recht om het zwaard te trekken, en al is de oorlog niet absoluut ongeoorloofd, hij blijft toch in velerlei opzicht een kwaad, dat niet genoeg kan weerstaan worden. Nu zit voor velen hierin juist de moeilijkheid. Zij zeggen: gij noemt den oorlog een kwaad, en gij predikt, dat een christen nochtans den dienst niet mag weigeren, en hoe zijn die beide te rijmen? Doch op deze vraag ontvangt ge terstond een antwoord als ge slechts even denkt aan het recht tot straffen, die de overheid en ook ieder ouder heeft. Daarbij doet zich dezelfde quaestie voor. De straf is altijd een kwaad (een kwaad des lijdens wegens een kwaad van bedrijf), want niemand zal durven beweren, dat het opsluiten in de gevangenis, het toedienen van lichamelijke kastijding, het straffen zelfs met den dood, een goed kan genoemd worden. Toch heeft tot het voltrekken van straf, ieder, die met gezag bekleed is, het volste recht, en denkt ook de anti-militairist er niet aan, dit recht te betwisten, of alle straf op elk terrein af te schaffen. Hij zou in eigen gezin door zulk een maatregel reeds terstond een chaotischen toestand veroorzaken.

Zoo staat het nu ook met het probleem van den oorlog. Al draagt de overheid het zwaard niet tevergeefs, en al hebben wij haar, als zij ons tot den krijg oproept, te gehoorzamen, de oorlog blijft een kwaad, een ramp, een catastrophe, wier ontzetting elken lofzang op haar zegeningen doet verstommen. Hij is in strijd met den vrede, dien het Evangelie predikt en staat, gelijk Prof. Bavinck heeft opgemerkt, buiten en verre beneden dat Evangelie van Christus. Dit hebben wij als christenen te erkennen, en de drang naar vrede, die vooral in een christenhart moet leven, doet ons als vanzelf van den oorlog gruwen. Dit legt op ons een tweevoudige verplichting. In de eerste plaats hebben wij tegen den oorlog en voor den vrede met alle kracht te ijveren, en mogen wij ons niet door een argument: het baat toch niet, tot zwijgen laten brengen. We weten wel, dat hier de bergen geen vrede zullen dragen, en dat het ideaal van het pacificisme in deze bedeeling niet in vervulling gaat, maar die wetenschap geeft ons geen recht, om stil te zitten. Wij moeten aan den arbeid, en al ijveren wij in het besef, dat op aarde nimmer, zoolang deze wereldtijd aanhoudt, de heilstaat neerdaalt, wij zullen toch de handen ineen slaan, en als christenen in de voorste reien protesteeren tegen het kwaad van den oorlog. Hiermede dient, gelijk als vanzelf spreekt, gepaard te gaan het inwerken op het terrein der overheid, en indien door de gansche christenheid over heel de aarde bij de machthebbers een krachtige vredespropaganda werd gevoerd, zou dit ongetwijfeld vruchten dragen. Christus' kerk is immers de vredes-kerk. Ieder christen moet een vredesapostel zijn, en in groote ontroering over de ontzaggelijke ellende dezer tijden, zullen wij voor den vrede en tegen den oorlog ijveren en.... bidden.

Inzonderheid — en ziedaar een tweede taak — dit laatste. Wij hebben vooral een geestelijke roeping. Zonder ophouden zal ons gebed tot God opstijgen. Vol verootmoediging zullen we naderen tot Zijn troon, en de ellende der wereld voor Zijn aangezicht neerleggen. En daarbij hebben we predikers te zijn van Zijn Woord. De wereld ziet alleen den dageraad, als zij terugkeert tot Zijn wet en getuigenis. De volkerenvrede komt slechts in den weg der bekeering. Tot dien ommekeer hebben we ons volk op te roepen. In het publieke leven zullen we voor Christus strijden, en ieder, die den naam des Heeren belijdt, zij getrouw in dezen heiligen oorlog, waarin niemand aan den Koning der koningen den dienst mag weigeren.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

XI.

Het ontstaan van de wijsbegeerte.

Het voorbeeld van den Hegeliaanschen apostel, Bolland, illustreert de verwantschap tusschen wijsbegeerte en godsdienst.

Beide, filosofie en religie (als derde in den bond zou men nog de kunst mogen noemen), zijn geestesverschijnselen en geestesdaden, die dienen, om den mensch als mensch in evenwicht te stellen tegenover de hem omringende wereld met hare schoonheden en verschrikkingen, met hare natuurlijkheden en raadselen.

Wijsbegeerte — nu niet als puur verstandelijk vakwerk, dat hulpdienst verleent aan de „Wetenschap", noch als persoonlijke levenskunst of redeneerkunst, die den mensch als gave aangeboren is en die hij bezitten en beoefenen kan, zonder dat hij er zelf wéét van heeft („Le philosophe sans le savoir!") — maar wijsbegeerte als doelbewuste, en uit behoefte opgezette, wereldbeschouwing, is een geestesprodukt, dat uit de diepste ondergrondsche zielewortelen opgroeit en in het leven van den mensch een soort godsdienstige kracht uitoefent en plaats vervult.

Hetzij de wijsgeer uit het christendom de voornaamste bouwstof grijpt tot samenstelling van zijn architectonische denkschepping, gelijk Hegel dit deed, — hetzij hij vierkant het christendom als dwaling verloochent en er zijn stelsel als een veel beter Ersatz-middel, en als vijandig verweermiddel, tegenoverstelt, — gelijk b.v. Schopenhauer deed, die de religie noemde den muilkorf van het kennend verstand, — in beide gevallen ontpopt zich de wijsgeer als een profeet, die aan zichzelf en aan de wereld een vrede-brengende wijsheid verkondigt; die als priester het altaar bedient van een „onbekenden god".

Het is dus een zeer verklaarbaar feit, dat de godsdienstige mensch, of liever de mensch, die een godsdienst heeft, aan wijsbegeerte over het geheel geen dringende honger behoefte heeft.

Het allerbelangrijkste (namelijk den verstandelijken vrede) wat de wijsbegeerte voor den mensch veroveren kan, bezit hij reeds in zijn godsdienst.

Begrijpelijk is dus zéker het feit, dat niet van uit de positief-christelijke kringen, maar uit den kring, die de Schrift „de wereld" noemt, de aandrift tot wijsgeerig onderzoek als regel is uitgegaan.

De kerk van Christus heeft geen mannen als Descartes en Kant geteeld.

Om dezelfde reden is het verstaanbaar, dat het ééne volk voor de beoefening der wijsbegeerte daarzamer en vruchtbaarder is geweest, dan het andere volk.

De wijsbegeerte, als wetenschap, kon niet geboren worden uit den schoot van een volk als Israël.

De Israëlietische volksziel kón zich niet inspannen tot den eminenten geeestesarbeid, die voor de opsporing der filosofische wijsheid van noode is, omdat zij de meest bevredigende wereldbeschouwing deelachtig was in de haar van God geopenbaarde wijsheid.

Men zou een debat-kwestie kunnen maken van de vraag, of de Israëlietische volksziel op zichzelf de gave voor wijsgeerige bespiegeling, en de kracht voor de strenge denktucht, bezat.

Men heeft immers al zoo dikwijls beweerd, dat Israël, tegenover de groote Babylonische en Egyptische volken, zóó cultuur-arm verschijnt, omdat het de ingeschapen capaciteiten voor cultuurkweek miste.

Wij nemen de vrijheid hierover anders te denken.

Een volk, dat den bijbel (zij het door drijving des Heiligen Geestes) uit zijn ziel gebaard heeft, kan niet ónvermogend genoemd worden ten opzichte van de cultuur.

Er is geen letterkunde ter wereld, zelfs de Grieksche niet, die in kunstschoonheid boven de poëzie en ook boven het proza, des bijbels staat.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXV.

En die uit 1878, getiteld: Liberalisten en Joden, ademt denzelfden geest.

De slotsom van het betoog vatte de schrijver toen saam in deze vier conclusiën:

1. Het gevaar van het oogenblik ligt niet daarin, dat de Joden het Liberalisme troetelen, maar veel meer hierin, dat onze Liberalisten door en door verjoodscht zijn.
2. De Joden vormen, ondanks hun pogingen tot reformatie en hun onderling verschil van godsdienstige zienswijze, een goed gesloten phalanx, die door haar geestelijken invloed op het Liberalisme, aan het streven dezer coterie een fanatiek, zeer bepaald den Christus vijandig, karakter leent.
3. Er bestaat geen de minste aanleiding om aan de Joden iets van de rechten te ontnemen, waarvan hun op dit oogenblik het bezit gewaarborgd is.
4. De eenige verhouding, die den Christen tegenover de Joden voegt, is een wedijver met Israël in zedelijken ernst, een bestrijding door geestelijke meerderheid en een missie onder hen van onze liefde, van onze gaven en ons woord.

De afzonderlijke uitgave van deze artikelenreeks bevat de volgende regels tot inleiding:

Deze artikelen waren opgesteld voor het eenvoudig publiek van De Standaard en maken dus geen de minste aanspraak op het wetenschappelijk karakter van een „studie".

Dat ze desniettemin afzonderlijk in het licht komen, vindt dan ook in niets anders zijn oorzaak, dan in de onjuiste, om niet te zeggen door en door valsche, voorstelling, die in sommige grootere dagbladen, maar vooral in de provinciale pers, van den inhoud dezer artikelen gegeven is.

Bijna zonder uitzondering toch heeft men het doen voorkomen, als werd met deze artikelen een beweging op touw gezet om den haat der Christenen tegen de Joden aan te blazen en te tornen aan hun burgerlijke rechten.

Tegenover zulk een lasterlijke houding der Liberalistisch-Joodsche pers lag in afzonderlijke uitgave dezer artikelen het eenige, maar dan ook afdoende, middel tot verweer.

Ook het publiek dat De Standaard niet volgt, kan nu met eigen oogen beoordeelen, hoe droef het met de waarheidsliefde van menig orgaan der publieke opinie staat.

Immers, uit deze artikelen blijkt: 1°. dat niets door ons tegen de Joden, maar veel tegen de afvallige Christenen gezegd is; 2°. dat de laatdunkende wijze, waarop vele Christenen zich over den Jood uitlaten, door ons niet verdedigd, maar bestreden is; en 3°. eindelijk, dat het ontnemen aan den Jood van iets wat hij aan rechten won, bij ons op onverwinlijken tegenstand zou afstuiten.

Ten slotte voegt de schrijver hier nog aan toe, dat tot een andere verhouding tegenover de Joden voor hem te mindere aanleiding bestond, daar hem het voorrecht te beurt viel, van kindsbeen af, met uitstekende Joodsche familiën in aanraking te komen, wier genegenheid hij genoot, wier veelzijdig uitmuntende eigenschappen hij leerde waardeeren, en wier welwillendheid te hemwaart al zeer kwalijk zou vergolden zijn, indien hij kwaad sprak bij het publiek van wie hij leerde achten in privaten omgang.

Nog dertig jaar later, in Om de Oude Wereld zee, I, blz 239, verzekerde Dr Kuyper, dat hij door bijzondere omstandigheden, èn als gymnast èn als student veel met Joden en Jodenfamilies in aanraking kwam, en uit hun kring een zeer sympathieken indruk meenam. Naast zijn ouderlijk huis te Leiden, woonde n.l. een Joodsch Schriftgeleerde. Zie: Herinneringen van zijn zuster, blz. 22.

De artikelenreeks Liberalisten en Joden is ook opgenomen in Ons Program, Met Bijlagen, blz. 167—184.

Het standpunt, waarop Dr Kuyper zich hier tegenover de Joden plaatste, was hetzelfde als dat van Groen van Prinsterer en Wormser; vergelijk het bekende woord van laatstgenoemde: „Alleen door een fictie heeft men kunnen goedvinden, de Israëlieten, in ons midden wonende, tot de Nederlandsche Natie te rekenen". De Kinderdoop, 2e dr. blz. 4; waar ook verwezen wordt naar het in dit en in ieder opzicht hoogst belangrijk werk van Mr H. J. Koenen, Geschiedenis der Joden in Nederland, blz. 358 en vlg.